

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ

В статтє исследуются современное состояние экономической преступности, методы административно-правового противодействия ей, аргументируется позиция, что экономическая преступность выступает угрозой экономической безопасности Украины, и требует повышения эффективности мер административно-правового воздействия.

Ключевые слова: административно-правовые меры противодействия, экономическая преступность, угроза.

In the article author search a contemporary state of economical criminality, administrative measures to combat it. Is argued, that economical criminality is a threat of national economical security of Ukraine that cause to improve administrative methods to combat it.

Key words: administrative law measures, economical criminality, threat.

В умовах формування ринку в країнах з перехідною економікою на тлі економічної кризи, що зберігається, відбувається зрощування законної і кримінальної економічної діяльності. Функціонування економіки являє собою сполучення здорових продуктивних органів і елементів економічної системи і паразитуючих на кожному з них формоутворень кримінального середовища. Криміналізація охоплює всі сфери діяльності і напрямки реформування економіки, а також управління нею. Криза економіки в цілому і її протиправні прояви взаємно підсилюють і збільшують негативні наслідки і загрози для економічної безпеки зокрема і національної безпеки в цілому.

Різним аспектам економічної безпеки присвятили праці багато видатних зарубіжних та вітчизняних вчених різних галузей науки: В.М. Аніщенко, В.І. Ав-

© *ДЕТЮК Андрій Миколайович* – здобувач Національного університету біоресурсів і природокористування України

дійського, В.І. Василичука, В.О. Глушкова, І.І. Кучерова, С.В. Карамзіна, В.А. Ліпкана, Г.О. Пономаренко, В.А. Предборського, В.І. Шакуна та ін.; дослідженню економічної злочинності приділяли велику увагу Б.В. Волженкін, А.Ф. Волобуєв, Е.Е. Дементьєва, О.Г. Кальман, А.Г. Корчагін, В.Д. Ларичев, А.Н. Ларьков, В.В. Лунєєв, Г.А. Матусовський, Р.С. Сагуєв, Е.Л. Стрельцов та ін.

Однак, незважаючи на інтенсивність та широкий спектр досліджень, присвячених різним аспектам цієї проблематики, у тому числі злочинності, багато питань у цій сфері залишаються ще дискусійними. Напрацьовані науковцями теоретичні положення щодо діяльності суб'єктів державного управління в межах визначеного поля можуть бути використані для удосконалення механізму взаємодії правоохоронних органів у протидії економічній злочинності зокрема та забезпечення економічної безпеки держави в цілому.

На жаль, криміналізація економіки стоїть в одному ряду основних загроз економічній безпеці України¹.

Так, серед найбільш небезпечних напрямків криміналізації економічної діяльності в Україні можна виділити: 1) злочини в сфері кредитно-фінансових відносин і банківської діяльності; 2) злочини на ринку цінних паперів; 3) злочини в зовнішньоекономічній діяльності; 4) злочини в сфері споживчого ринку; 5) злочини в сфері приватизації майна; 6) податкові злочини.

Так, з використання кредитно-фінансової сектора та банківської системи вчиняються досить небезпечні злочини, які завдають значної шкоди державі, суспільству, підривають економічну безпеку держави².

Тому на сьогодні перед дослідниками різних галузей постає важливе завдання всебічного аналізу злочинності в сфері економічної діяльності – в цілому нового для нашого суспільства явища, яке виникло у зв'язку з відродженням засад ринкового господарювання. Потреба в дослідженні даного явища набула гострого характеру, оскільки економічній злочинності стали притаманні особливі якості та особливий характер, тому вона перетворилася у фактор, який не тільки дестабілізує життя суспільства, негативно впливає на його інститути, але і, як вже зазначалося, являє собою серйозну загрозу економічній безпеці держави.

Про це свідчить сучасний стан економічної злочинності, що характеризується низкою особливостей якісного характеру. До них можна віднести:

1. Латентність економічних правопорушень досить велика (тіньовий сектор економіки за деякими оцінками перевищує легальний). Якщо порівнювати загальний рівень, то латентність економічної злочинності як мінімум на порядок вище латентності загальнокримінальної злочинності. Це залежить, насамперед, від об'єктивної сторони злочину; треба враховувати також зацікавленість і можливості суб'єктів злочину. У прихованні загальнокримінальних і економічних злочинів авторитети і кримінальні комерсанти, зайняті незаконними операціями, мають різні можливості.

Винятково висока латентність економічних злочинів пояснюється цілим рядом причин. Зокрема, виявлення і попередження цілого ряду злочинів у фінансово-банківській системі, у зовнішньоекономічній діяльності, у сфері комп'ютерної інформації представляють велику складність, на що вказує зменшення кількості виявлених злочинів у 2008 році порівняно з 2007 роком сумарно у цих сферах на 45 %. Процес криміналізації кредитно-фінансової системи багато в чому пояснюється відсутністю ефективного законодавства і контролю над банківськими операціями з боку контролюючих організацій і особливо правоохоронних орга-

нів. В умовах заплутаності системи обліку і контролю стає складно (а іноді взагалі неможливо) установити канали і способи розкрадання державного й іншого майна. Причиною підвищення латентності є також корупція, що набуває з часом більших масштабів. Корумпованість працівників владних і особливо правоохоронних структур безпосередньо і опосередковано сприяє цьому, підтвердженням чого є приріст у 2008 році на 15,4 % кількості виявлених лише органами внутрішніх справ злочинних організацій і організованих груп з корумпованими зв'язками. Протягом 2008 року загальна кількість протоколів про корупційні правопорушення, складених правоохоронними органами складає 6224. Лише підрозділами МВС України складено 2200 адміністративних протоколів за корупційні діяння, що на 3,4 % більше, ніж у 2007 році³.

2. Достатньо високий ступінь її поширеності. Більшість вчинюваних в Україні злочинів є економічними. У загальній структурі зареєстрованих злочинів питома вага економічних злочинів за 2008 рік склала 10 відсотків. На пріоритетних напрямках економіки, зокрема в банківській сфері викрито – 3,3 тис., у сфері зовнішньоекономічної діяльності 656, у бюджетній сфері – 6,4 тис., у сфері приватизації виявлено понад 2,3 тис. злочинів. Залишається напруженою у криміногенна ситуація у паливно-енергетичному комплексі. Правоохоронними органами України у галузях ПЕК у 2008 році викрито майже 1,9 тис. корисливих злочинів. Підрозділами ОВС в аграрному секторі економіки виявлено 2,5 тис. корисливих злочинів, що на 30% менше ніж у 2007 році. Виявлено 3,6 тис. злочинів, вчинених організованими злочинними групами, з яких 1,2 тис. – економічної спрямованості і близько 3 тис. – тяжких та особливо тяжких.

3. Шкода, яка завдається економічними злочинами суспільству, є значною. Із 38,6 тис. економічних злочинів, виявлених правоохоронними органами (без урахування результатів роботи податкової міліції) 16,5 тис., або 45 %, становлять тяжкі та особливо тяжкі.

4. Здатність економічної злочинності до швидких трансформаційних змін і адаптації до нових умов і правил господарювання (економіко-правових новацій та ін.), яка проявляється у її динамічності (рухливості). Наприклад, про це також свідчить те, що вона переміщується у нові сфери – банківську справу і страхування, а також переходить від традиційних форм злочинної діяльності, як крадіжка майна і посадові правопорушення, до нових, що потребують професійних навичок і відповідних організаційних структур. Про це свідчить досить різноманітна та зростаюча кількість способів вчинення тих чи інших злочинів. Так, до загальних способів ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів відносять: неподання або подання у невстановлені строки органам податкової служби документів, пов'язаних з обчисленням і сплатою податків, зборів та інших обов'язкових платежів, наприклад, декларації про прибуток, про податок на додану вартість, чи розрахунків по сплаті акцизного збору; приховування об'єктів оподаткування; заниження сум податків, зборів, інших обов'язкових платежів; заниження об'єктів оподаткування; неутримання чи неперерахування до бюджету сум прибуткового податку з громадян, яким виплачувались доходи; приховування (неповідомлення) про втрату підстав на пільги з оподаткування, тобто незаконне користування податковими пільгами⁴. Хоча з кожним роком вони доповнюються. Цілком ймовірно в найближчому майбутньому очікувати і появи невідомих до нині «модифікацій» злочинів у сфері економічної діяльності, обумовлених прагненням кримінального світу пристосуватися до нових правил її кримінально-правового регулювання.

5. Підвищення рівня організованості злочинних угруповань. Організований характер сучасної економічної злочинності – закономірний ступінь її еволюції, важлива істотна риса, що додає їй особливу суспільну небезпеку. Слід зазначити на картині зниження злочинів економічної спрямованості, вчинених організованими групами (-24 %), однак все одно масштаби нанесених ними збитків залишаються вагомими.

Організована економічна злочинність досягла нині таких масштабів, що перетворилася в реальну загрозу економічної безпеки України, змусила нас говорити про лінію, яка відокремлює економіку і суспільство від того, що ми називаємо кримінальною економікою.

6. Зрощування загальнокримінальної й економічної злочинності. Продовжує зміцнюватися зв'язок між злочинними формуваннями і легітимними економічними структурами, йде встановлення контактів, а то й об'єднання організаторів і лідерів злочинних груп і угруповань, а також комерційних, виробничих і інших підприємств. Незмірно зросли і доходи злочинців, що дозволяють їм не тільки використовувати їх на відтворення власне злочинності, але і впливати на соціально-політичні процеси в державі. Сьогодні на службі в кримінальних підприємців перебувають могутні юридичні особи, значна частина корумпованих службовців державного апарата, що дозволяють їм лобювати свої інтереси в різних державних структурах і на усіх без винятку рівнях.

7. Корупційний характер економічної злочинності, що чітко прослідковується. Зокрема, з понад 2,4 тис. злочинів у сфері приватизації викрито 485 фактів хабарництва; під час роздержавлення землі викрито понад 247 злочинів, найбільш характерними формами яких залишається зловживання посадовим становищем та отримання хабарів.

8. Посилення зовнішньоекономічного характеру злочинної діяльності. Так, до найбільш поширеного числа злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності належать і контрабанда⁵, яка завдає великої шкоди економіці України. Використовуючи недосконалість чинного законодавства, слабку оснащеність та неналежний рівень взаємодії правоохоронних органів, особливо їх недостатнє інформаційне забезпечення, злочинці нарощують масштаби вивозу за її межі товарно-матеріальних цінностей, а також незаконного переміщення через кордон автотранспорту, стратегічної сировини, підакцизних та інших товарів і предметів.

На жаль, необхідно визнати, що саме криміногенні фактори значною мірою визначають нині не тільки стан економіки України, але і можливості її наступного розвитку в цивілізованих формах у доступному для огляду майбутньому. Мало в кого виникає сумнів, що інтереси кримінального середовища спрямовані, насамперед, в економічну сферу, де, з одного боку, зберігаються, а з іншого, штучно створюються найбільш сприятливі можливості для криміналітету і тісно пов'язаних з ним представників підприємництва і державного апарата для швидкого збагачення і зміцнення свого матеріального і соціального стану. Тому економічна злочинність являє собою один із видів сучасної злочинності, який, на відміну від традиційної (проти власності, проти особи), за аналогією зі зброєю є масовим видом протиправного кримінального ураження економіки.

Причому сама протидія їй вимагає принципово нових методологічних підходів і засобів не лише кримінального, але й загальноправового, адміністративно-правового, організаційного, процесуального, технічного, кадрового, інформаційно-аналітичного та інших видів забезпечення.

Сьогодні через низку обставин наука ще не в змозі дати повний і всеосяжний аналіз ситуації в сфері економічної діяльності України. Новий Кримінальний кодекс України вже сьогодні містить велику кількість прогалин, а Кодекс України про адміністративні правопорушення взагалі віддалений від реального забезпечення безпеки адміністративно-правовими засобами у цій важливій сфері. У силу цього великі колективи науковців та окремі фахівці, вивчаючи емпіричний матеріал, статистику, досвід зарубіжних країн мають спрямувати свій науковий пошук на усунення недоліків з метою удосконалення вказаного законодавства.

Незважаючи увагу на наявність означених складностей для аналізу стану сучасної злочинності в сфері економічної діяльності, яка є однією з загроз економічній безпеці держави, сьогодні можуть бути з певними допущеннями використані наявні дані адміністративної статистики, правозастосовчої практики, а також, які наведені вище.

Таким чином, картина сучасної злочинності і результатів боротьби з нею настільки перекручена, що в дійсності ми маємо справу з якісно іншим соціально-правовим явищем, ніж звичайна злочинність економічної спрямованості. Тому потребує покращення не лише кримінально-правова, але розроблення і впровадження адекватної реаліям сьогодні адміністративно-правової політики забезпечення національної економічної безпеки.

1. *Про основи національної безпеки України:* Закон України від 19.06.2003 № 964-IV // ВВР України. – 2003. – № 39. – Ст. 351. **2.** *Бордюк В., Приходько Т., Турчинов О.* Оцінка стану тіньової економіки України та методи розрахунків її обсягів. – К., 1997. – С. 55; *Майдидубра В.О.* «Тіньова» економіка України та напрями законодавчої стратегії її обмеження. – К., 1998. – С. 51–52; *Вересов В.Н., Багрий-Шахматов Л.В.* Экономические преступления в сфере кредитно-денежных отношений в Украине // Проблеми боротьби зі злочинністю у сфері економічної діяльності: Матеріали міжн. наук.-практ. конф. 15–16 грудня 1998 р. / В.І. Борисов (голов. ред.). – Х., 1999. – С. 148–149. **3.** *Доповідь* про стан злочинності та корупції в Україні, основні напрями та результати боротьби з ними у 2008 р. Координаційний комітет по боротьбі з корупцією і організованою злочинністю при Президенту України. – К., 2009. – 134 с. **4.** *Гуттик А.Е.* Предупреждение налоговой милицией уклонений от уплаты налогов. – К., 2001. – С. 100–120. **5.** *Білецький В.О.* Кримінологічна характеристика та профілактика злочинів у сфері зовнішньоекономічної діяльності: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – О., 1999. – С. 6.